

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

انتشارات
۸۴۴

جغرافیای جمعیت

ابزارها و موضوعات

کی. بروس نیوبولد

ترجمه:

دکتر حمید شایان

استاد دانشگاه فردوسی مشهد

دکتر احمد رومیانی

حمیده محمودی

Newbold, K. Bruce, 1964-

نیوبولد، کی. بروس، ۱۹۶۴-م. جغرافیای جمعیت: ابزارها و موضوعات/کی. بروس نیوبولد؛ ترجمه حمید شایان، احمد رومیانی، حمیده محمودی؛ ویراستار علمی روح‌اله اسدی؛ ویراستار ادبی هانیه اسدپور فعال مشهد. ۱۴۰۱. ۳۴۴ ص.

ISBN: 978-964-386-537-5

Population Geography: Tools and Issues

Population geography

سرشناسه:

عنوان و نام پدیدآور:

مشخصات نشر:

مشخصات ظاهری:

فروست:

شابک:

وضعیت فهرست‌نویسی:

فیا.

یادداشت:

عنوان اصلی:

یادداشت:

کتابنامه. نمایه.

موضوع:

جغرافیای جمعیت

شناسه افزوده:

شایان، حمید، ۱۳۴۴-، مترجم

شناسه افزوده:

رومیانی، احمد، ۱۳۶۳-، مترجم

شناسه افزوده:

محمودی، حمیده، ۱۳۶۶-، مترجم

شناسه افزوده:

اسدی، روح‌اله، ۱۳۶۱-، ویراستار

شناسه افزوده:

دانشگاه فردوسی مشهد، انتشارات.

رده‌بندی کنگره:

HB۱۹۵۱

رده‌بندی دیویی:

۳۰۴/۶

شماره کتابشناسی ملی:

۸۹۱۹۲۵۰

جغرافیای جمعیت؛ ابزارها و موضوعات

پدیدآورنده:

کی. بروس نیوبولد

ترجمه:

دکتر حمید شایان؛ دکتر احمد رومیانی؛ حمیده محمودی

ویراستار علمی:

دکتر روح‌اله اسدی

ویراستار ادبی:

هانیه اسدپور فعال مشهد

مشخصات:

وزیری، ۱۰۰ نسخه، چاپ اول، پاییز ۱۴۰۱

چاپ و صحافی:

چاپخانه دقت

بها:

۱،۷۰۰،۰۰۰ ریال

حق چاپ برای انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد محفوظ است.

مراکز پخش:

فروشگاه و نمایشگاه کتاب پردیس: مشهد، میدان آزادی، دانشگاه فردوسی مشهد، جنب سلف یاس

تلفن: ۳۸۸۰۲۶۶۶-۳۸۸۳۳۷۲۷ (۰۵۱)

تهران، میدان انقلاب، خیابان کارگر جنوبی، بین روانمهر و وحید نظری، بن‌بست

گشتاسب، پلاک ۸ تلفن: ۶۶۴۸۴۷۱۵ (۰۲۱)

تهران، خیابان انقلاب، خیابان منیری جاوید (اردیبهشت) نبش خیابان نظری، شماره ۱۴۲

تلفنکس: ۶۶۴۰۰۲۲۰-۶۶۴۰۰۱۴۴ (۰۲۱)

<http://press.um.ac.ir>

Email: press@um.ac.ir

انتشارات
۸۴۴

فهرست مطالب

۱۱	پیشگفتار مترجمان
۱۳	مقدمه - جغرافیای جمعیت
۲۷	فصل ۱. جمعیت جهان
۲۷	مرور کوتاهی بر تاریخچه رشد جمعیت جهان
۲۹	رشد منطقه‌ای
۳۰	رشد شهری
۳۱	انتقال یا گذار جمعیتی
۳۳	سناریوهای جمعیت آینده - چه کسانی برنده و چه کسانی بازنده هستند؟
۳۶	ادامه رشد جمعیت
۳۸	پیری و کاهش جمعیت
۳۹	مهاجرت
۴۰	نتیجه‌گیری
۴۱	سؤالات تحقیق
۴۱	نقاط تمرکز - رژیم‌های رشد جمعیت در هند، آلمان و ایالات متحده
۴۳	روش‌ها، معیارها و ابزارها - نمایش گرافیکی
۴۴	انواع نقشه‌ها
۴۶	سیستم اطلاعات جغرافیایی و نقشه‌برداری
۴۷	روش‌ها، معیارها و ابزارها - برآورد و پیش‌بینی جمعیت
۴۸	تخمین جمعیت
۴۹	پیش‌بینی جمعیت
۵۰	مدل‌های هم‌گروهی
۵۳	فصل ۲. داده‌های جمعیت
۵۴	جمعیت چیست؟

۵۵	انواع داده‌ها
۵۶	منابع داده‌ها
۵۷	داده‌های سرشماری
۵۸	سلسله‌مراتب نهادهای استاندارد سرشماری‌های جغرافیایی
۵۹	بررسی نمونه معرف جامعه
۵۹	ثبت وقایع حیاتی
۵۹	سایر منابع داده‌های ثانویه
۶۱	مجموعه داده‌های فردی
۶۲	کیفیت داده‌ها
۶۳	نتیجه‌گیری
۶۴	سؤالات تحقیق
۶۴	نکات جالب توجه - داده‌های سرشماری و ACS
۶۴	سرشماری
۶۷	نظرسنجی جامعه آمریکا (ACS)
۶۹	روش‌ها، سنجه‌ها و ابزارها - کار با داده‌ها
۷۰	چشم‌انداز نظری
۷۱	جمع‌آوری و بهره‌برداری از داده‌ها
۷۲	روش

۷۵	فصل ۳. ترکیب و توزیع جمعیت
۷۵	توزیع جمعیت
۷۶	تراکم جمعیت
۷۷	نقشه‌ها
۷۸	ترکیب جمعیت
۷۹	هرم‌های جمعیت
۸۰	نسبت‌های جنسی
۸۲	سن (میانه) جمعیت
۸۳	نسبت وابستگی
۸۵	نتیجه‌گیری
۸۵	سؤالات تحقیق
۸۶	موضوع - چهره در حال تغییر جمعیت ایالات متحده

۹۱	پیری در چین
۹۱	فرزندان بومرنگی
۹۳	روش‌ها، معیارها و ابزارها- جداول عمر
۹۶	استفاده از جداول عمر

فصل ۴. باروری ۹۷

۹۷	الگوهای باروری
۹۹	عوامل تعیین‌کننده باروری؟
۱۰۶	سطوح باروری- خیلی بالا یا خیلی پایین؟
۱۰۶	پیامدهای باروری بالا
۱۰۷	پیامدهای کاهش باروری
۱۱۰	گذار باروری آفریقا؟
۱۱۳	سود جمعیت آفریقا؟
۱۱۳	بهداشت باروری زنان
۱۱۵	نتیجه‌گیری
۱۱۵	سؤالات تحقیق
۱۱۶	نکات جالب توجه- مقایسه گزینه‌ها و نرخ‌های باروری در آمریکای شمالی، اروپا و اوگاندا
۱۱۶	تجربه آمریکایی شمالی
۱۱۸	اروپا
۱۱۸	تجربه اوگاندا
۱۱۹	روش‌ها، معیارها و ابزارها- اندازه‌گیری باروری

فصل ۵. مرگ‌ومیر ۱۲۳

۱۲۴	گذار مرگ‌ومیر
۱۲۶	گذار اپیدمیولوژیک عمران
۱۲۷	تفاوت‌های مرگ‌ومیر
۱۲۸	نژاد و قومیت- مطالعه موردی: ایالات متحده آمریکا
۱۳۱	کاهش روند بهبود مرگ‌ومیر
۱۳۴	بیماری‌های عفونی و انگلی (IPD)
۱۳۴	ظهور (مجدد) بیماری‌های عفونی و انگلی
۱۳۸	ویروس نقص ایمنی/ایدز

- ۱۳۹..... تغییرات فضایی ویروس ایدز در آفریقا
- ۱۴۲..... پیامدهای جمعیتی، اجتماعی و اقتصادی بحران ایدز در قاره آفریقا
- ۱۴۳..... پیامدهای جمعیتی
- ۱۴۳..... پیامدهای اجتماعی
- ۱۴۵..... پیامدهای اقتصادی
- ۱۴۷..... نتیجه گیری: آینده مرگ و میر
- ۱۵۰..... سؤالات تحقیق
- ۱۵۱..... نکته قابل توجه - تفاوت های مرگ و میر؛ ایالات متحده آمریکا، مکزیک و زیمبابوه
- ۱۵۴..... روش ها، مقیاس ها و ابزارها - اندازه گیری مرگ و میر

۱۵۷..... **فصل ۶. مهاجرت داخلی**

- ۱۵۸..... تعریف مهاجرت
- ۱۵۸..... جغرافیا و مهاجرت
- ۱۵۹..... زمان و مهاجرت
- ۱۶۰..... دلیل مهاجرت مردم چیست؟
- ۱۶۳..... نظریه های مهاجرت داخلی
- ۱۶۳..... نظریه های اقتصاد کلان حوزه مهاجرت
- ۱۶۵..... گسترش نظریه اقتصاد کلان
- ۱۶۶..... رویکردهای رفتاری خرد
- ۱۶۶..... نظریه سرمایه انسانی مهاجرت
- ۱۶۷..... مدل جست و جوی کار مهاجرت
- ۱۶۸..... تحرک مسکونی و نظریه چرخه زندگی
- ۱۶۹..... مدل های جایگزین
- ۱۷۰..... انتخابی بودن و خصوصیات مهاجر
- ۱۷۳..... فرایند مهاجرت
- ۱۷۴..... نتیجه گیری
- ۱۷۵..... سؤالات تحقیق
- ۱۷۵..... نکته مهم - جابه جایی جمعیت داخلی معاصر در ایالات متحده
- ۱۸۰..... روش ها، مقیاس ها و ابزارها - اندازه گیری مهاجرت
- ۱۸۰..... تمایل به مهاجرت
- ۱۸۰..... جریان ها و نرخ های مهاجرت ناخالص

جریان‌ها و نرخ‌های مهاجرت خالص ۱۸۱

اثر بخشی مهاجرت ۱۸۲

فصل ۷. جریان‌های مهاجرت بین‌المللی - مهاجران ورودی و مهاجران فراملی ۱۸۳

مقدمه ۱۸۳

جریان‌های بین‌المللی اصلی ۱۸۴

نظریه‌های مهاجرت ۱۸۵

تأثیرات مهاجرپذیری ۱۸۸

تأثیرات اقتصادی ۱۸۹

تأثیرات جمعیتی ۱۹۱

سیاست مهاجرتی ۱۹۳

تاریخچه‌ای مختصر از سیاست مهاجرپذیری ایالات متحده ۱۹۶

مهاجرت غیرقانونی ۱۹۹

اقدامات سیاسی جهت کنترل یا مقابله با مهاجرت غیرقانونی ۲۰۰

گشت مرزی ایالات متحده ۲۰۵

مهاجران فراملی ۲۰۸

نتیجه‌گیری ۲۰۹

سؤالات تحقیق ۲۰۹

نکته قابل توجه - «شکاف مهاجرتی» ۲۱۰

نکته مهم - قرارداد شنکن و تحرک در اتحادیه اروپا ۲۱۲

روش‌ها، مقیاس‌ها و ابزارها - شمارش مهاجران، مهاجران غیرقانونی و مهاجران خروجی ۲۱۳

محاسبه مهاجران خروجی ۲۱۴

محاسبه تعداد مهاجران غیرقانونی یک کشور ۲۱۵

فصل ۸. پناهندگان و آوارگان داخلی ۲۱۷

تعریف پناهندگان ۲۱۸

گزینه‌های پیش‌روی پناهندگان - راه بازگشت به وطن ۲۲۰

آوارگان داخلی (IDPs) ۲۲۵

آینده پناهندگان و آوارگان داخلی ۲۲۷

پناهندگان محیطی ۲۳۲

نتیجه‌گیری ۲۳۳

- ۲۳۳.....سؤالات تحقیق
- ۲۳۴.....نکته قابل توجه - ایالات متحده آمریکا؛ استقبال از پناهندگان؟
- ۲۳۹.....نکته مهم - بحران پناهندگان اروپایی
- ۲۴۱.....روش‌ها، معیارها و ابزارها - تعداد پناهندگان و آوارگان

فصل ۹. شهرها ۲۴۳.....

- ۲۴۴.....تعریف «شهری» و «شهرنشینی»
- ۲۴۴.....تاریخچه‌ای مختصر از شهرنشینی
- ۲۴۵.....شهرهای اولیه تا قرون وسطا
- ۲۴۶.....شهرهای قرون وسطا
- ۲۴۶.....انقلاب صنعتی و عصر مدرنیته
- ۲۴۸.....رشد شهرهای مدرن
- ۲۴۹.....وضعیت فعلی شهرنشینی
- ۲۵۰.....کشورهای توسعه یافته
- ۲۵۰.....کشورهای در حال توسعه
- ۲۵۲.....زنجیره شهری
- ۲۵۳.....ابرها
- ۲۵۴.....پیامدها و نتایج
- ۲۵۴.....فقر و تضاد
- ۲۵۵.....جدایی‌گزینی
- ۲۵۶.....شهرهای رو به زوال
- ۲۵۷.....نتیجه‌گیری
- ۲۵۷.....سؤالات تحقیق
- ۲۵۸.....نکته مهم - برنامه‌ریزی برای رشد
- ۲۵۹.....محدوده‌های رشد شهری - پورتلند، اورگن
- ۲۶۰.....روش‌ها، مقیاس‌ها و ابزارها - تعریف مفهوم «شهری» در کشورهای مختلف

فصل ۱۰. سیاست‌های جمعیتی ۲۶۳.....

- ۲۶۴.....سیاست مهاجریزیری
- ۲۶۷.....مهاجرت داخلی
- ۲۶۸.....سیاست‌های باروری

۲۶۸	کاهش باروری- سیاست‌های تولدستیز
۲۷۱	ارتقای باروری- سیاست‌های حامی افزایش جمعیت
۲۷۳	زنان گم‌شده آسیا
۲۷۴	سیاست‌های اقتصادی به‌مثابه سیاست‌های جمعیتی
۲۷۵	نقش جامعه بین‌المللی- پیام‌های متناقض
۲۷۵	تلاش‌های اولیه- دهه ۱۹۵۰-۱۹۷۰
۲۷۶	تغییر اولویت‌ها- دهه ۱۹۸۰ تا دوره کنونی
۲۷۸	نتیجه‌گیری
۲۷۹	سؤالات تحقیق
۲۷۹	نکات جالب توجه- برنامه‌ریزی جمعیتی در کشورهای منتخب
۲۷۹	سیاست تک‌فرزندی چین
۲۸۲	افزایش باروری در کبک، کانادا
۲۸۴	روش‌ها، معیارها و ابزارها- موفقیت یا شکست؟ ارزیابی سیاست‌های جمعیتی
۲۸۷	فصل ۱۱. رشد جمعیت و پیوندش با توسعه اقتصادی، کمبود منابع و امنیت غذایی
۲۸۷	توماس مالتوس و مقاله وی در مورد مبانی جمعیت
۲۸۸	زمینه موضوع- بحث و دیدگاه‌های متداول
۲۹۲	پیوند با توسعه اقتصادی، کمبود منابع و امنیت غذایی
۲۹۲	رشد جمعیت و توسعه اقتصادی
۲۹۵	رشد جمعیت و کمبود منابع
۲۹۷	رشد جمعیت و امنیت غذایی
۳۰۰	نتیجه‌گیری- احتمال کشمکش؟
۳۰۲	سؤالات تحقیق
۳۰۲	نکات جالب توجه- تضاد منابع
۳۰۳	منابع و درگیری
۳۰۶	نتیجه‌گیری
۳۰۷	روش‌ها، معیارها و ابزارها- جغرافی دانان چه نقشی در این مبحث دارند؟
۳۰۷	جغرافیای سیاسی و روابط بین‌الملل
۳۰۸	جغرافیای سلامت و سلامت جمعیت
۳۰۹	مسائل منابع
۳۰۹	کشاورزی و تأمین مواد غذایی

۳۱۰ مهاجرت و مهاجرپذیری
۳۱۰ نظریه
۳۱۳ نتیجه‌گیری - کارکرد جغرافیای جمعیت
۳۱۴ بازاریابی
۳۱۵ پیش‌بینی‌های جمعیتی - مراقبت‌های بهداشتی، آموزش و حمل‌ونقل
۳۱۷ برنامه‌ریزی سیاسی
۳۱۷ علم اطلاعات جغرافیایی
۳۱۸ نتیجه‌گیری
۳۱۹ منابع
۳۳۳ واژه‌نامه اصطلاحات کلیدی و اسامی مستعار
۳۳۷ وبسایت‌ها
۳۴۱ نمایه

پیشگفتار مترجمان

جغرافیای جمعیت از جمله دروس اصلی و کاربردی رشته جغرافیاست؛ زیرا محورهای مطالعاتی آن، هم برای تعیین اولویت‌های انواع برنامه‌ریزی‌ها در سطح خرد و کلان ضرورت دارد و هم برای ارزیابی پیامدهای اجرای طرح‌ها و برنامه‌های توسعه. به عبارت ساده، ویژگی‌های جمعیتی هر منطقه تاحدّ زیادی تبلور نتایج مجموعه‌ای از سیاست‌ها، طرح‌ها و برنامه‌هایی است که در طی سالیان متمادی اعمال شده‌اند. مهم‌ترین محورهای مطالعاتی در جغرافیای جمعیت عبارت‌اند از: ساختار سنی و شغلی، بیکاری و اشتغال، سواد، باروری، مولید، مرگ‌ومیر، رشد طبیعی و مطلق، کانون‌ها و قلمروهای فرستنده و پذیرنده مهاجر و پناهنده و رابطه منابع، جمعیت و محیط‌زیست. بی‌دلیل نیست که در طرح‌های آمایش سرزمین، در اولین گام به مقایسه سهم جمعیت مناطق هدف در مقاطع زمانی مختلف می‌پردازند؛ زیرا فرض بر این است که فرایند سرمایه‌گذاری‌های هنگفت در قالب برنامه‌های توسعه باید به ایجاد تعادل در پراکندگی جمعیت و فعالیت‌ها در فضاهای مختلف سرزمین کمک کرده باشند. بنابراین، مطالعات جغرافیایی جمعیت که ماهیت مکانی‌فضایی دارند، قادرند هم مناطقی که بایستی در اولویت برنامه‌ریزی قرار بگیرند را معرفی کنند و هم میزان موفقیت طرح‌های مختلف را از طریق مقایسه شاخص‌های جمعیتی در گذر زمان به‌خوبی نمایش دهند. علاوه بر این، با توجه به پیش‌بینی‌های جمعیتی در مناطق مختلف شهری، روستایی، ناحیه‌ای و ملی می‌توان طرح‌های لازم را در زمان مناسب مشخص کرد و به مرحله اجرا گذاشت. کتاب حاضر ضمن بررسی جامع‌ترین شاخص‌های جمعیتی، در بخش پایانی خود با عنوان کارکرد جغرافیای جمعیت به مهم‌ترین کاربردهای این علم در موضوعاتی مانند حمل‌ونقل، آموزش، مراقبت‌های بهداشتی و اجتماعی به‌تبع پیری جهانی جمعیت، برنامه‌ریزی سیاسی و بازاریابی با تأکید بر توانایی علم اطلاعات جغرافیایی در این عرصه‌های کاربردی پرداخته است. در همه مباحث شواهد مستدلّی برای وضوح بیشتر مسائل اصلی جمعیتی در کشورهای جهان ارائه داده است. از جمله مهم‌ترین این مباحث که ارتباط تنگاتنگ جمعیت را با مسائل جهانی نمایان می‌کند، عبارت‌اند از: تباینات شدید بین کشورها از نظر میزان باروری، رشد جمعیت، فرصت‌های اشتغال، امید به زندگی و... که پیامدهایی مانند تشدید عدم توازن بین جمعیت با منابع

به‌خصوص در کشورهای فقیر پرموالید، تشدید مهاجرت‌های بین‌المللی و پناهندگان غیرقانونی، تخریب منابع و محیط‌زیست، افزایش مصرف سوخت‌های فسیلی و گرمایش زمین را در پی داشته‌اند. از سوی دیگر، کاهش شدید باروری منجر به پیری غیرقابل‌اجتناب جمعیت و لزوم پیش‌بینی اقدامات لازم مرتبط با جمعیت سالمند از نظر مراقبت‌های بهداشتی و اجتماعی، یعنی فضاهای گذران اوقات فراغت، مکان‌های نگهداری، حمل‌ونقل عمومی سازگار، وجوه پرداختی به بازنشستگان و تأمین نیروی کار کافی را مطرح کرده است.

مترجمان این کتاب ارزشمند انتظار دارند ضمن استفاده همه خوانندگان از مطالب آن، چنانچه نقد یا نظری در مورد ترجمه و نیز محتوای کتاب دارند از ارسال آن دریغ نکنند.

مترجمان

خرداد ۱۴۰۱